

női barátságtörténetek

Zsarátnok

„A legjobb barátnő”: ez hajdanán fogalom volt mifelénk. Mindig szigorúan csak *egy* lehetett belőle. Nekem is voltak „legjobb barátnőim” óvodától egyetemig, egyszerre csak *egy*: az Ilonka, a Rózsi, a Hédi meg az Ági, és „egyszerű” barátnő-státuszban volt még egy másik Ágim is. Hédi volt az anyakirálynő közülük, Hédi volt a fogalom, az ő uralkodása kamaszkorom tavaszára esett.

Rengetegszer kimondtam ezt a keresztnévet hódolattal, kérdő, fölkiáltó, óhajtó, sóhajtó, hívó, haragos és panaszos hangsúllyal, még többször nevetve; a neve oly mértékben eggyé forrt övele, a személyével, a világával, ahogy az csak kevés névvel esik meg az ember életében. (Mindig csak *eggyel*.) Hédi csak egy van. És Ági is csak egy van, noha kettő volt belőle, azonban mindig egy tündökölt.

Olyan nagy érzem ezeket a királynőket, olyan kiterjednek az életüket, hogy bele se foghatok az ábrázolásba. Ha leírnám az arcukat, le kellene írnom a testüket is, meg az anyukájukat, az apukájukat, a házat, ahol laktak, az utcát, ahol ezerszer megfordultam, az évtizedeket, amíg és ahogy ezek a testek alakultak, és le kellene írnom két vajdasági temetőt is. De nem csak a közös, bácskai környezetünktől, saját magamtól sem tudom elvonatkoztatni őket, mivel a viszonyunk minden esetben kölcsönös volt, sohasem alárendelt, és nem is viszonyosságon alapuló. Azonosultunk egymással; oly mértékig elfogadtak őket is engemet, hogy még most, évtizedek múltán, az öregkor küszöbén sem választhatom le őket magamról. Gyerekkori és ifjúkori barátságokról beszélek, amikor a királyság még mesés; a későbbiek más lapra tartoznak, könnyebben tárgyasíthatók, reflektálhatók, de engem ezek a koraiak foglalkoztatnak, a titokzatos részeseid.

A kamaszkori barátságok drámájában van egy fázis, mikor a barát lényeg eléri azt a hőfokot, mint amin a sajátunk lobog legbelül, és ő ugyanolyan elevenen létezik bennünk, mint mi önmagunkban. Lehet, hogy szerelem-gyakorlatok ezek, vagy vallásgyakorlatok, melyek kívülről kapják a fényt. Erőszárnnyalásai a felnőtt-lét udvarában, kiterjednek azonban a morális életre is: hogy ki mit akar és mit fog akarni, ki hogyan próbálja, szeretné, bírja és bírni leélni az életét, ezt vesszük át közösen és sokkal intenzívebben, mint az iskolai leckéket. Ambíciók, nézetek, ideák és összekülönbözések formájában az egész későbbi szellemi élet itt forr ki. Tűzfészkek ezek a barátságok. Alighanem el is dől sok minden a katlanukban.

Később elágaztak az életpályák, ahányan, annyiféle távoztunk, szöktünk, leragadtunk, szétszóródtunk a nagyvilágban, szem elől veszítettük egymást, meghaltunk. A korai együtt töltött idő azonban, ha nem tévedek, zsarátnok marad. Talán szeretetnek is nevezhetjük azt, ami akkor kiforr, és a felnőttkor sivatagaiban sem huny ki örökre.

I.

Az első erotikus kísérletezések, hódítások és halálos csalódások vakmerő és riadt éveiben a barátnő melletted az oltalom, a társ, az együttrezgő fél, aki mindent ért, ő minden titkok tudója, miközben ugyanolyan kiszolgáltattott, mint te. De megvéd, mindig számíthatsz rá; szűz nyugalommal vigasztal, együtt fél veled, szid, fedd, utánoz, kiröhög. Sokat hahotáztok, miközben járjátok a hülyeség iskoláját; együtt tanultok meg káromkodni és malackodni, csalni, hazudni, lopni, szimbolikusan gyilkolni, és mégis angyalok vagytok párban. Fáradhatatlanul szerettek és utáltok, ennek szinte minden változatát kipróbáltátok, késhegyre menő vitákat folytattok másokkal. Párban áztok el az esőben, együtt keveredtek kínos slamasztikába és egy időben veszítitek el, készakarva, anyátok rettenő fölháborodására, a szüzességeteket.

Hédivel a felnőtté válás röhögőrohammokkal megáldottan zajlott le. Sántává röhögtük a gimnáziumban a székeket – ne hintázz a széken! – és zengett tőlünk az utca. Az ő utcája is, meg az anyém is, az egész kisváros

visszhangzott – Zombort is le kellene írni ahhoz, hogy érthető legyen ez a barátság. Zombort és a mára elfeledett otthonosság. Az utcákat a sok-sok-sok sok fával, amelyeken vonultunk az iskolatáskával, a tornaszatyorral, a vonalzókkal a gimnáziumtól az Apatini útig vagy a Blagojevicseváiig, és kuncogtunk, karattyoltunk, kacagtunk. Cúnyóztunk – így nevezték arrafelé a napraforgómagok köpködését – meg bicajoztunk. Az albán napraforgómag-árus dinasztiát is le kellene írni ahhoz, hogy érthető legyen a Hédi, meg a nemrég kivágot platánfasort a főutcán, ahol apám dolgozott a boltban. A titkos büszkeséget, hogy az én apám boltos, és a tartós félelmet, hogy egyszer agyoncsap, akár Zeus villáma. Nem viselkedtem jól akkor már soha, de nem féltem úgy, mint most. Másképp féltem. A két gimnazista lányban sok irónia és önirónia megfért, és annyi minden tűnt ellenállhatatlanul mulatságosnak, például maga magunk, akit a másik visszatükrözött.

Hédi volt az igazi hahotázó, ő a mai napig gyönyörűen hahotázik, öblösen, a hibátlan fogaival; én feszebbre és szélesebbre vettem a vigyorgást. Még most is minden könnycsordító és hasfájdító nevetéskor – ami ritka madár – eszembe jut a Hédi. Napi konfrontálás volt ez a csábító ismeretlennel, melyet, meglehet, jó érzékkel találtunk nevetésesnek. Ezt a látásmódot elvesztettem. Akkoriban elevenebb, erőteljesebb volt a gondolkodásunk, mint ma, és reflektálatlanabb is; a gesztusainkkal, a szemünkkel, a kezünkkel, mindenünkkel gondolkodtunk, és meg is éltük alaposan azt, amit gondolunk.

Ha manapság nagyritkán találkozunk, azonnal bekövetkezik a regresszió, és vihogunk, mint a szamarak, visszatér az a friss íz, vagyis az emléke, de hamar meg is keseredik a szánkban, és erőt vesz rajtunk a megfontoltság, visszaesünk elkomorodott magányunkba. Hiszen az örök társasság volt a nevetések föltétele. Az együttlét sűrű szövetségben nem szorult magyarázatra semmi, és minden magától figurálódott, kifigurázódott. Bizonyára egy sokszorosan tükrözött *imago mundi*-ban éltünk, arca volt a világnak, visszavert képei. A kacaj olyasmi volt, mint a tükörcserepek pörgése a kaleidoszkópban. Együtt tanultuk meg a felnőtt-lét betűit, egymást is tanítva, együtt jöttünk rá némely titkosírásra.

Én voltam a nehezebbik eset. Mélyebbre mentem, de nem tiszta forrásba, olyan akkor már nem volt a láthatáron Bácskában, hanem kátyúba, tócsába, mocsárba. Nő emberbe lettem halálosan szerelmes, egy széltolóba, ami hét éven át gyötört, öngyilkossággal kacérkodtam, az ereimet nyiszaltam zsillettel, tükörcseréppel, konyhakéssel, altatót vettem be és összeviszsa zabáltam mindenféle gyógyszert, botrányokat csaptam, „kiröhögtem az oktatómat”, megsértettem a szüleimet, afférokba keveredtem – komplikáltabb és rosszabb voltam, mint a legjobb barátnőm. Hédi ellenben egyszerűen *nem akart* mélyre menni – ő így döntött, és a döntése mellett azóta is kitart. Ő nem volt olyan patetikus, mint én vagyok, javíthatatlanul, minél kevesebb komplikációt kívánt okozni magának és másoknak, óvta és azóta is őrzi a hétköznapi élet egyszerű tisztességét. Én erre sohasem voltam képes, mert semmit sem éreztem egyszerűnek, a hétköznapiakat sem fogtam fel közöséges hétköznapiaknak, ellenkezőleg, azóta is óriási kérdőjel számomra minden egyes nap.

Hédi nem akart megváltoztatni, mert miközben a jóban ő volt a király, a rosszban én voltam a vezéregyéniség, a kalandor. Unsoltam, inspiráltam, fölbujtottam, ő pedig a humort adta bele az akciókba. Kiegészítettük egymást, miközben valahol azonosultunk, egymásból részeseültünk. Nyilván tőle tanultam meg, mekkora élmény, mikor valaki elfogad olyannak, amilyen vagy, és nem kifogásol. Ha bolond vagy, hát bolondgombát ettél. Van-e ennél fölszabadítóbb? Én se kívántam tőle, hogy transzba essen velem, inkább az ésszerűség mérlegnyelvénél örültem benne, mely bizonyos pontokon, mikor ez a józanság kulminál, mindent kinevet.

RADICS Viktória
Danilo Kiš
pályarajz és
breviárium
Kijarat, 2002

„Ne öl!”
„Pipacsok”
„Hintázó nő”
in: *Éjszakai állatkert*
(Antológia a női
szexualitásról)
Kitakart psyché
sorozat 1.
Jonathan Miller,
2005

„Az őszibarackvirág
színe”
„Mása motorra száll”
„Akt rőzseszínben”
in: *Szomjas oázis*
(Antológia a női
testről)
Kitakart psyché
sorozat 2.
Jaffa, 2007

„Testek homályos
partjai”
in: *Dzsungel
a szívben*
(Lányok és anyák
antológiája)
Kitakart psyché
sorozat 3.
Jaffa, 2010

„Szívbillentyűk”
in: *A szív kutyája*
(Lányok és apák
antológiája)
Kitakart psyché
sorozat 4.
Jaffa, 2010

„Mása motorra száll”
Holmi, 2007. 8.

„Vonat-poétika”
Magyar Lettre
Internationale, 50

„Boszniai nyelvről”
Magyar Lettre
Internationale, 67

„Szívbillentyűk”
Magyar Lettre
Internationale, 78

Jó érzés ma visszagondolni arra, mennyire ismertük egymást. Ez azonban egyáltalán nem volt kedvesgő, mert nem találtuk rossznak és hibásnak egymás lelkét. A személy pontosan úgy volt jó, ahogy van. Élénken emlékszem ma is a nagylábujja formájára, haja szálának az eredeti színére és vastagságára, szemhéjának halványbarna árnyalatára, formás kis orrán a pórusokra, orsós combjának hosszúságára. Nagyon szép lába volt. Emlékszem arra, ami változatlan, és arra, ami változó egy testen, egy lélekben. Nem kellett soha egymásban kutakodni, semmiféle megismerési igényünk nem volt egymás személyével kapcsolatban, és mindkettőnknek megmaradt a magánvacka is, a titka, melyet ő maga sem ismert, hanem csak hordozott. Jól tudtuk, mert kifinomult tapintattal kezeltük egymást, hogy a nagy intimitásban meddig mehetünk el, és mi az, amit hagyjunk békén izzani, hiszen a személyben van valami, ami érinthetetlen.

Én voltam az, aki bűnbe esett, és megszegte a tapintat parancsát.

Hédinek nem élt az apja. Özvegy édesanyja szerény, kevésbeszédű, örök ké gyászos hangú, sötét ruhákban járó asszony volt. Mintha mindig is ősz lett volna, egyforma, és végtelenül szomorú. Az apa, akiről nem beszéltünk, korán meghalt; rendkívüli férfi lehetett. Teljesen váratlan, azonnal ölü szívinfarktus vitte el. Eredeti festmények maradtak utána, afrikai szobormásolatok, fekete-fehér néger maszkok; ezenkívül zongorájuk volt, műtárgyaik, művészeti albumok, régi könyvek – szokatlan volt ez a kisvárosban. Senki sem tudta, hogy ezek a műtárgyak miért vannak, mit jelentenek és hogyan kerültek az átlagos családi házba, ahol minden rendszer nélkül heverték, lógtak, ékeskedtek és porosodtak. A Hédiék házába valamikor, valamiért belopta magát a művészet. Akkor még nem tudtam, mi az, hogy „művészet”. De azt igen, hogy minálunk otthon ehelyett a kispolgári giccs lakozik. Porcelán nipek, anyám által himzett aranyrámás gobelinek, keményített horgolt csipkék dermedeztek a legnagyobb rendben, és én azt az egészet kezdettől fogva elementárisan utáltam.

Egy baj volt: nem én voltam a Hédi testvére, nem voltunk rokonok. Csak lógtam náluk, de hiányzott valami „örökre”, valami vérszerződésféle, egy végső frigy, az összetartozás pecsétje. Féltékeny voltam a Hédi rokonaira, akik másképp voltak otthon abban a házban, mint én, tudniillik a vér jogán, a megingathatatlan, az idő mélyében létesült és az utódokban majd továbbélő összetartozás révén.

Kíváncsi voltam a „királyi” családba, a legjobb helyet azonban más birtokolta. Hédinek ugyanis volt egy bátyja. Nagyfiú volt, több mint húsz, és egyetemre

járt. Az a szó, hogy „egyetemista”, mágikus hatással volt ránk, gimista lányokra, és azt a jelentést is magában foglalta, hogy „világlátott”. Ráadásul Arti volt az első élő „művész” az életemben; diákat és nyolc milliméteres „művészi” kisfilmeket csinált, melyek vetítés közben kattogtak, susogtak, zúgtak, el-elszakadtak és néha kiégtek. Nem én vagyok a szójátékos, a világ az: Arti „artist” volt. Mutogatott nekem művészeti albumokat – nálunk egy sem volt –, és tőle hallottam először a „kortárs költészet” létezéséről; ezt a fogalmat sem ismertem addig. „Dzsessz” – ezt is tőle tanultam. A mi kisvárosunkban különnek számított mindenfajta művész, színész, zenész, újságíró. Afféle igracnek, pernahajdernek, szélhámosnak, ha nő volt, akkor pedig egyenest „olyan” nőnek. Bámulták őket, fölnéztek rájuk, megvetették, lekezelték, kigúnyolták és megfizették. Művészettel foglalkozni gyanús és isteni dolog volt. Mint a szerelem.

Elcsábítottam az Artit. Nem ártatlanul tettem. Nem csak elcsábítottam, hanem el is ragadtam. Alig léptem át a nagykorúság küszöbét, feleségül vettem magam vele, mert azt akartam, hogy legyünk mindannyian egy nagy család. Úgy tettem magamévá a legjobb barátnőmet, hogy féltékenységekben elraboltam tőle a testvérét, és egyúttal beléptem a Művészet kapuján. Ez a „logika” persze utólagos belevetés: akkor nyersen történtek a dolgok, a vágy matematikájáról halovány gőzöm sem volt. Akartam az Artit, és akartam és kívántam a Hédit.

Nagy lakodalmat csaptunk, mindenki elhitte, hogy itt igazi menyegző történik, csak a Hédiék anyján láttam, hogy ő nem dőlt be, a hallgatag özvegy mintha tudta volna, hogy igazából a lányát szeretem, és irigylem tőlük a bátyját, azaz az ő nagyfiát. A megközelíthetetlen asszony azonban nem szólt erről a tudásáról semmit; kívárt. Hédi pedig nem tudta, hogy tudja, szépen felöltözött a lagzira, leopárdmintás, spagettipántos ruhát vett fel, de nem volt igazán jókedvű, amiként én sem, aki harminckilenc fokos lázzal és vesegyulladásal esküdtem meg a templomban. Csillagokat láttam fájdalomtól, hiszen a többiekkel együtt a szüleimet és maga magamat is becsaptam, ami mindig elég rossz móka. Lehet, hogy ez a csíny tragikus törés volt az életemben, és ma is ettől kódulok.

Az egész bonyodalmat rég elnyelte az idő eljegyzésesütl, lakodalmastul, cigányzenekarostul és válásostul. Gyors vagyok és szeles, mindössze egy esztendő leforgása alatt voltam szerelmes, jegyes, menyasszony, feleség, menyecske, majdnem-anyja és elvált asszony, szerelmes barátnőm sógornője és bátyjának elcsábítója, megcsalója, árulója és cserbenhagyója. Tizenkilenc éves koromra minden lezajlott, akár egy beavatási szertartás.

Értelemszerűen azt várnánk, hogy ezzel vége lett a nagy barátságoknak. Hédi azonban rövid elhidegülés után úgy bocsátott meg, hogy egy szót nem szólt az egész véres burleszkről, és nekem sem kellett magyarázkodnom. Hirtelen felnőttek lettünk – együtt. Zárójelbe tettük az egész menyegzőt és a válópert, a vetélesemet, a kórházat, a költözködést, a hercehurcát, a botrányok sorát. Ott folytattuk, ahol abbahagytuk, de már ártatlanság híján, kicsit megtörtén. Mái sem tudom, mi minden történik két ember között, amíg hallgatnak. Hét év múlva mindenesetre szinte egyszerre születtük a gyerekünket, ő a fiát, én a lányomat, és úgy tűnik, nagymamák is közel egy időben leszünk.

Hédi ma Németországban él. A balkáni háború egy döntő pillanatában, jó ösztönnel és szívós törekvéssel, elintézte a széteső Jugoszláviából való áttelepülést. Özvegyasszony, a férje, aki szerb volt, és Žarkónak hívták (ami magyarul „paraszat” jelent), szívinfarktusban halt hirtelen halált. Persze ennek is nagy története van, verejtékes házassággal, szegénységgel, lágerekkel és új étellel. Derék magányos nő lett a Hédiből, a fiát kitűnő nevelésben részesítette. Művészettörténész–muzeológus létére húsz éve egy szupermarketben dolgozik a hússosztályon egy hosszú pult mögött. Könyörtelen munkaideje van, és az állómunkától, a gyaloglástól a pult egyik sarkától a pult másik sarkáig, az egyforma mozdulatsoroktól megbetegedtek az ízületei.

Utoljára egy fényképen láttam a facebookon, és elállt a lélegzetem. Hédi földig érő tűzpiros ruhában, gyönyörűen kisminkelve, diadémmal a melle alatt mosolygott rajta Honoluluban. Azt hittem, váratlan happy end következett be, egy hihetetlen fordulat, emlékeztem lefényképezte a fényképet, és elábrándoztam rajta: Hédi mint tűzmadár! Megírta később, hogy egy esküvőn volt vendégségben a gazdag rokonoknál, és az a lobogó ruha csak egyszer volt rajta.

(Ez az írás a *Kitakart Psyché* sorozat 5. kötete számára készült hosszabb szöveg részlete)

